

Aandacht voor jeugdliteratuur op de pabo

Lezen
STICHTING LEZEN

Deze publicatie is te downloaden via www.lezen.nl

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020- 6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

© 2014 Dit onderzoek is uitgevoerd door Marleen Kieft van *Oberon* (Utrecht, info@oberon.eu) in opdracht van *Stichting Lezen*.

Inhoud

Voorwoord	5
1 Inleiding	6
1.1 Doel, aanleiding en onderzoeksvragen	6
1.2 Belang en context	6
1.3 Werkwijze	8
1.4 Definitie	9
1.5 Leeswijzer	9
1.6 Dankwoord	10
2 Jeugdliteratuur in het pabo-curriculum	11
2.1 Jeugdliteratuur in de majorfase	11
2.2 Jeugdliteratuur in de minorfase	16
2.3 Boeken: aantal, keuze en collectie	17
2.4 Literaire kwaliteit en competentie	19
3 Voorlezen	22
4 Pabo Voorleeswedstrijd 2013/14	24
5 Conclusies	29
6 Aanbevelingen	31

Voorwoord

Iedere zichzelf respecterende pabo heeft jeugdliteratuur hoog in het vaandel staan. Veel pabostudenten maken via hun opleiding opnieuw kennis met de kracht van het kinderboek. Als sterk didactisch instrument, als prachtig anker om allerlei lesinhouden aan te koppelen of gewoon om op zich van te genieten. Het is de taak van de opleidingsdocent studenten warm te maken voor kinderliteratuur, zodat zij op hun beurt verhalen en boeken in gaan zetten op de basisschool. De pabo-opleiding vormt een essentiële schakel in leesbevordering.

Het rapport dat voor u ligt, geeft de huidige stand van zaken rond jeugdliteratuur op de pabo. Een belangrijke en plezierige conclusie geef ik hier alvast weg: voor alle pabo's die meededen aan het onderzoek geldt dat jeugdliteratuur een serieuze aangelegenheid is. Dat wil niet zeggen dat het vak overal de tijd en aandacht verdient die het zou moeten krijgen. Het aantal studiebelastingsuren verschilt van pabo tot pabo en ook hoeveel boeken er gelezen moeten worden loopt sterk uiteen. Over het algemeen maakt jeugdliteratuur uitsluitend deel uit van de majorfase.

Wat dat betreft is er nog een wereld te winnen. In onderzoeken naar lezen en leesplezier wordt keer op keer bevestigd dat lezen essentieel is voor de taalontwikkeling en in belangrijke mate bijdraagt aan schoolsucces. Het is goed dat er plek is voor jeugdliteratuur in de Kennisbasis Taal, maar het vak verdient aandacht in alle studiejaren. Met de cursus *Open Boek Pabo* die in 2013 verscheen en waarmee studenten het certificaat leescoördinator kunnen krijgen, heeft Stichting Lezen een aanzet gegeven om leesbevordering ook ruimte te geven in de minorfase.

U kunt dit rapport lezen als een feitelijk overzicht van de stand van zaken van het vak jeugdliteratuur op de pabo. U kunt vaststellen hoe u het als pabo doet ten opzichte van andere pabo's. Ik hoop dat het aanzet tot reflectie op de positie van het vak jeugdliteratuur in het curriculum van uw pabo. Het verdient de ruimte.

Ik wens u veel leesplezier.

Gerlien van Dalen
Directeur Stichting Lezen

1 Inleiding

1.1 Doel, aanleiding en onderzoeksvragen

In de wereld van de jeugdliteratuur klinken de laatste jaren alom geluiden over dat er zo weinig aandacht is voor jeugdliteratuur op de pabo. Pabo's hebben te maken met een overvol curriculum. Er zijn allerlei actuele thema's die om aandacht vragen, zoals Passend onderwijs, wetenschap en techniek en niet te vergeten rekenen en taal. Hoewel er dus allerlei geluiden klinken over de geringe aandacht voor jeugdliteratuur op de pabo; recent onderzoek naar de positie van jeugdliteratuur op de pabo's is er eigenlijk niet. Het laatste kwantitatieve onderzoek naar dit onderwerp dateert uit 1998 en een kwalitatief onderzoek werd voor het laatst gedaan in 2007. Hoog tijd dus voor een nieuw en actueel onderzoek dat een overzicht geeft van de plaats die jeugdliteratuur inneemt in de pabo-curricula. Dit onderzoek, dat Oberon voor Stichting Lezen heeft uitgevoerd in het voorjaar van 2014, geeft dit actuele overzicht. Daarnaast is een deel van het onderzoek gewijd aan de evaluatie van de Pabo Voorleeswedstrijd.

Kortom, er zijn drie hoofdvragen waar dit onderzoek om draait:

1. Welke plaats heeft jeugdliteratuur in de curricula van de pabo's?
2. Hoe worden studenten voorbereid op voorlezen in de klas?
3. Hoe evalueren de deelnemende pabo's de Pabo Voorleeswedstrijd?

1.2 Belang en context

Los van de vraag hoeveel aandacht jeugdliteratuur daadwerkelijk krijgt in het pabo-curriculum, zijn er actuele inzichten die het belang van jeugdliteratuur in het pabo-curriculum onderstrepen. Zo concludeert de Inspectie van het Onderwijs in haar Onderwijsverslag 2012/13 dat het geringe leesplezier bij Nederlandse kinderen (zeker jongens) in vergelijking tot kinderen in andere landen “zorgelijk” is. De inspectie stelt: “Ook aan leesplezier, een van de kerndoelen, zou meer of effectiever aandacht besteed kunnen worden. (...) Het geringe leesplezier is zorgelijk omdat het regelmatig lezen van boeken een positief en circulair verband heeft met leerprestaties: kinderen die regelmatig lezen, verbeteren hun tekstbegrip en leren makkelijker uit boeken, waardoor lezen vervolgens weer gestimuleerd wordt.

Scholen voeren volgens de inspectie vaak te weinig gericht beleid rond voorlezen. “Voorlezen is een manier om leerlingen enthousiast te maken voor lezen. Op veel scholen

is voorlezen, zeker in de hogere groepen, echter een nogal vrijblijvende activiteit die vaak plaatsvindt tijdens het ‘eten en drinken’ voorafgaand aan de pauze. Gericht beleid met betrekking tot voorlezen treft de inspectie zelden in het curriculum van de school aan” (Onderwijsverslag, paragraaf 1.2, p.64¹).

De monitor de *Bibliotheek op school*² laat zien dat dit met name geldt voor de bovenbouw van de basisschool. Leesplezier en leesfrequentie van kinderen nemen af in de hogere groepen van de bovenbouw, zo blijkt uit uitleencijfers en vragenlijstonderzoek onder leerlingen. Factoren die hierbij mogelijk een rol spelen zijn dat leerkrachten minder voorlezen, minder boeken introduceren en minder boeken gebruiken bij de zaakvakken.

In de Kennisbasis Nederlandse Taal staat – aan de hand van negen domeinen – beschreven welke vakinhoudelijke en vakdidactische kennis pabostudenten moeten hebben. Jeugdliteratuur komt weliswaar in deze kennisbasis voor, maar in de bijbehorende kennistoets worden slechts twee vragen over jeugdliteratuur gesteld.

Tot slot nog twee recente ontwikkelingen rond jeugdliteratuur op de pabo die niet ongenoemd kunnen blijven. Ten eerste is in 2013 op initiatief van Stichting Lezen de minor *Open Boek Pabo* verschenen die toekomstige leerkrachten de mogelijkheid geeft zich te specialiseren in leesbevordering. Het is de pabo-versie van de succesvolle cursus *Open Boek* die leerkrachten opleidt tot leescoördinatoren. In het lesprogramma *Open Boek Pabo* is aandacht voor recente kinder- en jeugdliteratuur, didactische vaardigheden, zoals het voeren van gesprekken over boeken, praktijkopdrachten en het opstellen van een leesplan voor de basisschool.

Een andere duidelijke tendens is het integreren van jeugdliteratuur in andere vakken. Een voorbeeld hiervan is het vak geschiedenis, waarbij wordt gewerkt aan de hand van de vensters uit de cultuurhistorische canon.³ Bij elk van de vijftig vensters worden op de website suggesties gedaan voor jeugdboeken die passen bij het betreffende venster. In 2013 verscheen een nieuw handboek dat aandacht besteedt aan de vraag hoe (aanstaande) leerkrachten jeugdliteratuur kunnen verbinden met andere vakken, niet alleen met de vakken geschiedenis, muziek of natuuronderwijs, maar ook met een thema zoals sociaal-emotionele ontwikkeling. Het lezen van fictie en non-fictie kan op die manier zorgen voor verbreding en verdieping van andere vakken en tegelijkertijd lezen studenten meer boeken.

¹ Inspectie van het Onderwijs (2014). *De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2012-2013*. Utrecht.

² Sardes (2013.) *Lezen meten, een basis voor beleid. Monitor meting 2012-2013*. Amsterdam: Stichting Lezen / SIOB.

³ Zie www.entoen.nu.

1.3 Werkwijze

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, hebben we de volgende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd.

1. We hebben gesprekken gevoerd met drie (oud-)pabo-docenten Nederlands die op verschillende wijze bijzonder betrokken zijn bij het onderwerp jeugdliteratuur op de pabo.
2. We hebben een concept-vragenlijst opgesteld. Deze vragenlijst is voorgelegd en becommentarieerd door de opdrachtgever en door twee pabo-docenten Nederlands.
3. De definitieve vragenlijst is gedigitaliseerd en ingevuld door docenten van 27 verschillende pabo-locaties (april 2014).
4. De eerste en voorlopige resultaten van de vragenlijst zijn besproken in een bijeenkomst van het pabo-platform, een groep betrokken docenten Nederlands (20 mei 2014). Op deze manier konden we de kwantitatieve resultaten inkleuren, nuanceren en illustreren.
5. Het definitieve rapport is opgesteld. De kern van het rapport bestaat uit een weergave van de kwantitatieve gegevens uit de vragenlijst. De tabellen en getallen hebben we aangevuld met concrete voorbeelden en uitspraken uit het pabo-platform.

Respons

De uitnodiging om de vragenlijst in te vullen is via e-mail verstuurd naar docenten Nederlands van alle 42 pabo-locaties in Nederland die bij Stichting Lezen bekend zijn. We konden de e-mails persoonlijk versturen naar alle docenten Nederlands van wie de e-mailadressen bekend waren bij Stichting Lezen, omdat zij:

- a) contactpersoon zijn voor de Pabo Voorleeswedstrijd (waar alle pabo's in Nederland aan meedoen) of
- b) ooit belangstelling hebben getoond voor activiteiten van Stichting Lezen op het gebied van leesbevordering.

Het uitgangspunt, zoals ook in de uitnodigingsmail vermeld, was dat de vragenlijst zou worden ingevuld door één docent per pabo, namelijk de docent die het beste op de hoogte is van de plaats die jeugdliteratuur inneemt op de betreffende pabo. Van sommige pabo's hebben meerdere docenten gereageerd. In die gevallen hebben we bekeken welke respondent de vragenlijst het meest volledig had ingevuld. Dat werkte goed, we konden op deze manier eenvoudig de respondenten selecteren die de meest complete en uitgebreide informatie over hun pabo konden geven. Uiteindelijk kwamen we tot een respons van 27 docenten van 27 verschillende pabo-locaties. Dat betekent een responspercentage van 64% (27 van de 42).

Kunnen we met deze responsaantallen algemeen geldende uitspraken doen over hoe het is gesteld met de aandacht voor jeugdliteratuur op de pabo's? Het aantal respondenten zou er groot genoeg voor zijn. Ook de spreiding over de grote, middelgrote en kleine steden en over het land is goed. De pabo's uit kleinere steden en uit het zuiden zijn iets ondervertegenwoordigd in de responsgroep (zie de tabellen 1.1 en 1.2).

Tabel 1.1 Spreiding respondenten over gemeenten

	G4	G35	Overig	Totaal
Responsgroep	6	18	3	27
Pabo's landelijk	8	28	6	42

Tabel 1.2 Spreiding respondenten over het land

	Noord	Midden	Zuid	Totaal
Responsgroep	13	8	6	27
Pabo's landelijk	19	11	12	42

Wat we echter niet goed weten, is of de pabo's die in dit onderzoek vertegenwoordigd zijn representatief zijn voor alle pabo's in Nederland op het punt van aandacht voor jeugdliteratuur. Het is niet denkbeeldig dat juist de docenten van pabo's die actief zijn op dit gebied de vragenlijst hebben ingevuld. Dat kan betekenen dat de onderzoeksresultaten een wat te positief beeld schetsen. Bij het lezen van dit rapport is dat iets om in gedachten te houden.

1.4 Definitie

De begrippen jeugdliteratuur en leesbevordering zijn niet eenduidig. Tijdens het pabo-platform bleek ook dat de begrippen op verschillende pabo's op verschillende manieren worden gehanteerd. Sommige docenten beschouwen leesbevordering als onderdeel van jeugdliteratuur en anderen doen dat precies andersom. Sommigen denken bij het begrip jeugdliteratuur aan literaire jeugdboeken en gouden griffels, anderen hebben die associatie helemaal niet. Uiteindelijk kiezen we in dit rapport voor de terminologie die ook in de Kennisbasis wordt gehanteerd. We gebruiken de term 'jeugdliteratuur' in de brede zin van het woord en we verstaan daaronder: leesbevordering, kinder- en jeugdboeken en voorlezen. Het draait in dit onderzoek dus om de vraag of en hoe pabo's aandacht schenken aan deze onderwerpen.

1.5 Leeswijzer

We beschrijven in hoofdstuk 2 de actuele stand van zaken op het gebied van aandacht voor jeugdliteratuur in de pabo-curricula, waarbij we onderscheid maken tussen major- en minorfase. Ook de boekencollecties op de pabo en het leesgedrag van student komen aan bod. Hoofdstuk 3 is gewijd aan leren voorlezen: hoe oefenen studenten met voorlezen en van wie krijgen ze feedback? Het vierde hoofdstuk gaat over de Pabo Voorleeswedstrijd en hoe die geëvalueerd wordt door pabo-docenten Nederlands. In hoofdstuk 5 bespreken we de conclusies van dit onderzoek en we eindigen dit rapport met de aanbevelingen in hoofdstuk 6.

1.6 Dankwoord

Tot slot: wij danken Wies Boschma, Mariëlle Dortant, Harry Paus, Marion Valent, Peter van Duijvenboden, Agnes van Montfoort en de docenten uit het pabo-platform van Stichting Lezen voor het meedenken met dit onderzoek.

2 Jeugdliteratuur in het pabo-curriculum

In dit hoofdstuk beschrijven we de actuele stand van zaken: wat doen pabo's tegenwoordig aan jeugdliteratuur? We gaan allereerst in op de plaats en inhoud van jeugdliteratuur in de majorfase. In paragraaf 2.2 komen minoren en andere manieren waarop studenten hun kennis op het gebied van jeugdliteratuur kunnen verdiepen aan de orde. In paragraaf 2.3 gaat het over boekencollectie en leesgedrag en ten slotte bespreken we in paragraaf 2.4 of er op de pabo's gewerkt wordt aan de ontwikkeling van de eigen literaire competentie van studenten.

2.1 Jeugdliteratuur in de majorfase

Zelfstandig en/ of geïntegreerd

Op bijna tweederde van de pabo's is jeugdliteratuur een zelfstandig vak of een zelfstandige module in de eerste twee jaar. Op vrijwel alle pabo's (op één na) wordt daarnaast ook bij andere vakken of thema's aandacht besteed aan jeugdliteratuur. (zie de tabellen 2.1 en 2.2).

Tabel 2.3 laat zien dat het daarbij meestal gaat om taal/Nederlands, rekenen en geschiedenis. Je zou kunnen zeggen dat het vanzelfsprekend is dat jeugdliteratuur aan taal/Nederlands wordt verbonden en dat die vanzelfsprekendheid dat hoge aantal (96%) van pabo's die jeugdliteratuur integreren met andere vakken, verklaart. Echter, als we dit percentage nog een keer berekenen, maar dan zonder de antwoordoptie 'taal/Nederlands', geldt nog steeds dat op 93% van de pabo's jeugdliteratuur met andere vakken wordt verbonden. Er is maar één pabo die aangeeft dat jeugdliteratuur alléén wordt geïntegreerd met taal/Nederlands, op de andere pabo's gebeurt dat allemaal naast taal/Nederlands ook nog met andere vakken.

Tabel 2.1 *Is op uw pabo jeugdliteratuur een zelfstandig onderdeel (vak, module) van het curriculum? (N = 27)*

	Aantal (percentage)
Ja	17 (63%)
Nee	10 (37%)

Tabel 2.2 *Wordt er op uw pabo bij andere vakken of thema's aandacht besteed aan jeugdliteratuur? (N = 27)*

	Aantal (percentage)
Ja	26 (96%)
Nee	1 (4%)

Tabel 2.3 *Zo ja, bij welke vakken? (N = 26) (meerdere antwoorden mogelijk)*

	Aantal (percentage)
taal / Nederlands	25 (96%)
Rekenen	12 (46%)
Geschiedenis	12 (46%)
godsdienst / geestelijke stromingen	9 (35%)

beeldende vorming	9 (35%)
Themaonderwijs	9 (35%)
onderzoeksmatige opdrachten	7 (27%)
Aardrijkskunde	5 (19%)
Engels	5 (19%)
Muziek	5 (19%)
Pedagogiek	5 (19%)
voor- en vroegschoolse educatie	4 (15%)
Natuuronderwijs	3 (12%)
sociaal-emotionele ontwikkeling	3 (12%)
bij alle vakken	1 (4%)
Anders	3 (12%)
dat weet ik niet	5 (19%)

De inhoud

Dan de inhoud van het vak. We hebben de docenten gevraagd aan te geven welke aspecten van jeugdliteratuur aan de orde komen op hun pabo, hetzij als onderdeel van het zelfstandige vak jeugdliteratuur, hetzij geïntegreerd in andere vakken. De resultaten staan vermeld in tabel 2.4. De onderwerpen ‘prentenboeken’ en ‘voorlezen en vertellen’ worden het meest behandeld, of het nu in een zelfstandig vak jeugdliteratuur is, of binnen andere vakken. De geschiedenis van de jeugdliteratuur is het minst populaire onderdeel; op een kwart van de pabo’s komt dit helemaal niet aan bod.

Tabel 2.4 Welke aspecten van jeugdliteratuur komen aan de orde in het curriculum *in zelfstandig vak / module jeugdliteratuur of bij andere vakken of thema’s?* (N = 27) (meerdere antwoorden mogelijk)

	Aantal (percentage) In zelfstandig vak / module jeugdliteratuur	Aantal (percentage) Bij andere vakken of thema’s	Aantal (percentage) Niet
Prentenboeken	19 (70%)	16 (59%)	0
Het belang van lezen	19 (70%)	15 (56%)	0
Genres	19 (70%)	9 (33%)	1 (4%)
Voorlezen en vertellen	18 (67%)	18 (67%)	0
Boekpromotie en leesbevordering	18 (67%)	13 (48%)	0
Non-fictie / informatieve boeken	18 (67%)	12 (44%)	2 (7%)
Poëzie	18 (67%)	11 (41%)	1 (4%)
Eigen leesverleden	18 (67%)	8 (30%)	1 (4%)
(Literaire) kenmerken van jeugdboeken	18 (67%)	7 (26%)	1 (4%)
Landelijke prijzen, projecten en wedstrijden	17 (63%)	11 (41%)	4 (15%)
Moeite met lezen	14 (52%)	17 (63%)	0
Geschiedenis van de jeugdliteratuur	11 (41%)	4 (15%)	7 (26%)

De invoering van de Kennisbasis (zoals ook besproken in hoofdstuk 1) heeft maar beperkte invloed gehad op de plaats die leesbevordering inneemt op de pabo’s. Zo goed als de helft van de pabo-docenten ontkent dat die Kennisbasis daarop van invloed is geweest (zie tabel 2.5).

Tabel 2.5 Heeft de invoering van de Kennisbasis Nederlandse taal de plaats van leesbevordering in het curriculum beïnvloed? (N = 27)

	Aantal (percentage)
Ja	4 (15%)
Enigszins	9 (33%)
Nee	13 (48%)
Weet niet	1 (4%)

De vier docenten die aangaven dat de invoering van de Kennisbasis wél van invloed is geweest, hebben we gevraagd in welk opzicht dat dan was. Zij antwoordden:

- “Er is meer aandacht voor eigen vaardigheid als het gaat om taalbeschouwing (woorden verdelen in morfemen etc.). Voorheen alleen basisvaardigheden gericht op basisvaardighedentoets.”
- “Er komen verplichte boeken op de leeslijst bij. Er worden weer meer lessen gepland (die waren er vroeger wel, zijn wegbezuinigd en nu weer terug voor een deel).”
- “Er zitten nu bij twee modules Nederlands lessen jeugdliteratuur waarvan de inhoud getoetst wordt.”
- “Portfolio is uitgebreid en er zijn sinds dit schooljaar meer contacturen.”

Gebruikte vakliteratuur en websites

In hoofdstuk 1 noemden we al even het recente handboek voor het integreren van jeugdliteratuur bij andere vakken, *Verborgene talenten* (2013). Dit boek wordt op de meeste pabo's uit dit onderzoek gebruikt, op de voet gevolgd door het al wat oudere *Leesbeesten en boekenfeesten* (2007) (zie tabel 2.6). Ook de bekende aanpak voor het praten over boeken van Aidan Chambers wordt veel gebruikt. Hoewel *Open Boek Pabo* volgens de gegevens van Stichting Lezen maar op twee of drie pabo's integraal wordt aangeboden, zijn er blijkbaar veel meer pabo's die er delen uit benutten in hun curriculum. Dat kan ook makkelijk, want het studentenmateriaal inclusief de docentenhandleiding is voor pabo's gratis digitaal beschikbaar. Interessant is ook dat op bijna de helft van de pabo's eigen materiaal wordt ontwikkeld en gebruikt.

Tabel 2.6 Welke vakliteratuur op het gebied van jeugdliteratuur wordt op uw pabo in het curriculum gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)(N = 27)

	Aantal (percentage)
<i>Verborgene talenten</i> (Coutinho)	15 (56%)
<i>Leesbeesten en boekenfeesten</i> (Jan van Coillie)	14 (52%)
<i>Vertel eens / De leesomgeving</i> (Aidan Chambers)	12 (44%)
Open Boek Pabo (Stichting Lezen)	12 (44%)
Het hoofdstuk Jeugdliteratuur uit <i>Portaal</i>	11 (41%)
Eigen materiaal	11 (41%)
<i>Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk</i> (Noordhoff)	8 (30%)
<i>Aan de slag met kinderboeken</i> (NBD)	6 (22%)
Hoofdstuk uit <i>Taaldidactiek</i> (Thieme Meulenhoff)	3 (11%)
Anders	4 (15%)

Er zijn twee websites waar door pabo-docenten het meest naar wordt verwezen: leesplein.nl en kinderboekenweek.nl. Ook veel genoemd is de website van Stichting Lezen.

Overige websites worden door minder dan de helft van de pabo-docenten genoemd (zie tabel 2.7).

Tabel 2.7 Op welke sites op het gebied van leesbevordering wijst u uw studenten? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 27)

	Aantal (percentage)
leesplein.nl	23 (85%)
kinderboekenweek.nl	23 (85%)
lezen.nl	18 (67%)
nationalevoorleesdagen.nl	13 (48%)
boekenzoeker.org	12 (44%)
leesplan.nl	10 (37%)
anders	5 (19%)

In de categorie ‘anders’ noemen docenten nog de sites van de openbare bibliotheken, de Stichting Lezen Vlaanderen, jeugdliteratuur.org, websites van auteurs en uitgevers, CPNB, entoen.nu en leesmonitor.nl.

Aantal uren

Het is altijd een lastige vraag om te beantwoorden voor respondenten, maar we hebben de docenten toch gevraagd een schatting te maken van het aantal contacturen dat besteed wordt aan jeugdliteratuur. Dit bleek nogal te verschillen per pabo. Er zijn twee pabo's waar het aantal contacturen beperkt is tot vijf of minder, maar er zijn ook twee pabo's die meer dan dertig contacturen besteden aan het onderwerp. De grootste groep pabodocenten, een derde ongeveer, heeft tussen de zes en de tien uur ter beschikking om studenten in te wijden in de jeugdliteratuur (zie tabel 2.8a).

Naast contacturen zijn er natuurlijk ook nog de zelfstudie-uren. Een krappe helft van de pabodocenten geeft bij deze vraag aan dat studenten meer dan veertig uur aan zelfstudie op het gebied van jeugdliteratuur dienen te besteden. De andere helft zit daaronder (en een paar docenten vinden dit moeilijk in te schatten), zoals staat weergegeven in tabel 2.8a.

Tabel 2.8a Hoeveel contacturen en hoeveel zelfstudie-uren worden er op uw pabo bij benadering en in totaal besteed aan jeugdliteratuur? (N = 26 resp. N = 27)

	Aantal (percentage) contacturen		Aantal (percentage) zelfstudie-uren	
	1 – 5	2	(8%)	1
6 – 10	9	(35%)	2	(7%)
11 – 15	5	(19%)	3	(11%)
16 – 20	5	(19%)	4	(15%)
21 – 25	2	(8%)	1	(4%)
26 – 30	0		1	(4%)
30 – 35	1	(4%)	1	(4%)
36 – 40	0		0	
meer dan 40	1	(4%)	11	(41%)
Onbekend	1	(4%)	3	(11%)

In kruistabel 2.8b hebben we pabo's gegroepeerd voor het aantal uren zelfstudie en het aantal contacturen dat zij bieden (en hierbij alleen de pabo's meegenomen waarvan het

aantal uren bekend was). Deze analyse laat zien dat pabo's die maar weinig contacturen aan jeugdliteratuur te besteden hebben, dit niet automatisch compenseren met veel zelfstudie; er bestaat veel variatie binnen deze groep. Op de beide pabo's die meer dan 30 contacturen besteden aan jeugdliteratuur, wordt ook veel zelfstudie verwacht van de studenten.

Tabel 2.8b Aantal pabo's met het aantal contact- en zelfstudie-uren. N = 22.

		Zelfstudie-uren		
		15 of minder uur	16-30 uur	meer dan 30 uur
Contacturen	15 of minder uur	4	5	6
	16-30 uur	1	1	4
	meer dan 30 uur	0	0	2

Toetsing

Het is gangbaar om studenten te toetsen op het onderdeel jeugdliteratuur, dat gebeurt op bijna alle pabo's, zo blijkt uit tabel 2.9. Het is ook gangbaar om dit met behulp van een tentamen te doen of (in wat mindere mate) met een digitaal portfolio (zie tabel 2.10).

Tabel 2.9 Wordt jeugdliteratuur getoetst? (N = 27)

	Aantal (percentage)
Ja	25 (93%)
Nee	2 (7%)

Tabel 2.10 Zo ja, hoe? (N = 25) (meerdere antwoorden mogelijk)

	Aantal (percentage)
Tentamen	21 (84%)
(digitaal) portfolio	15 (60%)
(digitaal) logboek	3 (12%)
anders	8 (32%)

Let wel, de percentages in bovenstaande tabellen zeggen nog niets over de aard van de toetsing en over hoe uitgebreid die toetsing is. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om een of twee (deel)vragen op een tentamen. Docenten uit het pabo-platform lichten toe dat de toetsing vaak over kennis gaat. Ook de Kennisbasistoets gaat over feiten. Wat je het liefste zou willen toetsen is of en hoe studenten kunnen werken aan het vergroten van het leesplezier en de leesbeleving van kinderen. Maar dat wordt doorgaans niet getoetst en dat is jammer, want "liefde voor lezen en boeken breng je niet over met een feitentoets."

In de stagepraktijk

Tot slot gaat het er natuurlijk ook om of en hoe studenten hun kennis over jeugdliteratuur op hun stageschool in praktijk brengen. Op driekwart van de pabo's krijgen studenten daarom stageopdrachten en worden ze uitgenodigd te reflecteren op lesactiviteiten rond jeugdliteratuur (bijna 60%) (zie tabel 2.11). Lesbezoek door een docent Nederlands op het moment dat studenten in hun stagegroep bezig zijn met kinderboeken is zeldzaam.

Tabel 2.11 Hoe worden studenten gestimuleerd hun opgedane kennis over jeugdliteratuur in de praktijk te brengen? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 27)

	Aantal (percentage)	
De studenten krijgen stageopdrachten op het gebied van jeugdliteratuur.	20	(74%)
De studenten reflecteren op hun lesactiviteiten rond jeugdliteratuur in hun portfolio.	16	(59%)
De studenten worden bezocht door vakdocenten Nederlands als ze een lesactiviteit rond jeugdliteratuur geven.	1	(4%)
Anders	9	(33%)

Dat de pabodocenten en hun collega's ook heel andere manieren inzetten om hun studenten te stimuleren hun opgedane kennis in praktijk te brengen, blijkt uit de antwoorden uit de categorie 'anders':

- De studenten gaan aan het werk bij een gezin met voorlezen en vertellen en daar richten ze zich op het verbeteren van leesmotivatie.
- De studenten worden gestimuleerd door werkgroepen over leesbevorderende werkvormen om hiermee in hun stageklas aan het werk te gaan.
- Docenten bekijken filmmateriaal van lessen.
- Een studententeam promoot de Kinderboekenweek.
- In bepaalde colleges stimuleren we studenten lesideeën uit te werken en in eventuele bijbehorende dossiers brengen studenten verslag hiervan uit en reflecteren ze op deze activiteiten. In het algemene portfolio kan het een plek hebben, maar dat hoeft niet.
- Opstellen van een jeugdplan.
- Studenten krijgen stagesuggesties.
- Tijdens lessen op de pabo worden boeken besproken.
- Uitwisselen tijdens de contacturen.

2.2 Jeugdliteratuur in de minorfase

De mogelijkheid om in leerjaar 3 en 4 nog verder te leren op het gebied van jeugdliteratuur is op veel pabo's beperkt. Vaak kunnen studenten jeugdliteratuur kiezen als afstudeeronderzoek (op tweederde van de pabo's), maar het volgen van een minor is al veel minder vaak mogelijk (op een kwart van de pabo's). Zie tabel 2.12.

Tabel 2.12 Op welke manier kunnen studenten op uw pabo ervoor kiezen zich verder te verdiepen in jeugdliteratuur en leesbevordering? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 26)

	Aantal (percentage)
als scriptie-/afstudeeronderwerp	17 (65%)
in een minor	6 (23%)
in een onderzoek	3 (12%)
door losse keuzevakken te volgen	1 (4%)
niet	4 (15%)
anders... (cursus Open Boek, leestafel beheren)	2 (8%)

Het beperkte aanbod in de hogere leerjaren is op sommige pabo's een keuze ("Wij kiezen er bewust voor de basis te leggen in de eerste twee leerjaren"). Maar er zijn ook docenten die op hun pabo graag een minor zouden willen geven, maar te maken hebben met veel concurrentie van populaire minors als Passend onderwijs of Wetenschap en techniek.

2.3 Boeken: aantal, keuze en collectie

Aantal boeken

Hoeveel jeugdboeken hebben studenten doorgaans gelezen als ze van de pabo afkomen? Ook dat aantal verschilt nogal per pabo. In de vragenlijst hebben docenten aangegeven hoeveel boeken hun studenten lezen, waarbij onderscheid is gemaakt tussen boeken bestemd voor kinderen uit onder- en bovenbouw. Er zijn pabo's waar studenten afstuderen die slechts tien jeugdboeken hebben gelezen, maar er zijn ook pabo's waar studenten er meer dan vijftig lezen gedurende hun opleiding. Zie tabel 2.13.

Tabel 2.13 Hoeveel jeugdboeken bestemd voor kinderen uit onder- en bovenbouw worden studenten geacht (minimaal) te lezen gedurende hun opleiding? (N = 27)

	Aantal (percentage)			
	Bestemd voor kinderen uit groep 1 tot en met 4		Bestemd voor kinderen uit groep 5 tot en met 8	
1 – 5 boeken	4	(15%)	6	(22%)
6 – 10 boeken	7	(26%)	6	(22%)
11 – 15 boeken	9	(33%)	8	(30%)
16 – 20 boeken	4	(15%)	5	(19%)
21 – 25 boeken	1	(4%)	1	(4%)
26 – 30 boeken	2	(7%)	1	(4%)
31 of meer boeken	0	(0%)	0	(0%)

Verplicht een flink aantal boeken lezen kan goed werken, zo vertelde een docent uit het pabo-platform. "Studenten zeiden tegen me: 'Nu lees ik ten minste.' Studenten moeten er toe aangezet worden om te gaan lezen en het kost nu eenmaal tijd om lezen te gaan waarderen en leuk te vinden."

Hoeveel jeugdboeken lezen pabodocenten Nederlands zelf eigenlijk in een jaar? De meesten schatten dat aantal op ergens tussen de 10 en 25, zo valt af te lezen uit tabel 2.16.

Tabel 2.16 Hoeveel jeugdboeken leest u zelf ongeveer per jaar? (N = 27)

	Aantal (percentage)
minder dan 10 boeken	5 (19%)
10 – 25 boeken	17 (63%)
meer dan 25 boeken	5 (19%)

Boekenkeuze

Op de helft van de pabo's mogen studenten onder bepaalde voorwaarden zelf de boeken kiezen die ze willen lezen. Die voorwaarden hebben voornamelijk te maken met spreiding over verschillende genres, en in mindere mate met het lezen van zowel fictie als non-fictie.

Zie tabellen 2.14 en 2.15.

Tabel 2.14 Hoe kiezen de studenten deze boeken? (N=27)

	Aantal (percentage)	
Studenten mogen zelf kiezen, maar we stellen wel eisen.	13	(48%)
Er is een verplichte lijst met titels.	3	(11%)
Studenten zijn helemaal vrij in welke boeken ze kiezen.	3	(11%)
Er is een groslijst waar studenten uit mogen kiezen.	1	(4%)
Anders	7	(26%)

De zeven docenten die ‘anders’ aankruisten, lichtten hun antwoord als volgt toe:

- Deel verplicht, deel zelf kiezen.
- Een deel is vrije keus, maar er zitten ook een paar verplichte schrijvers bij.
- Er is een gedeelte verplicht (was eerst niet) en studenten mogen zelf kiezen maar moeten zich houden aan soorten boeken en leeftijdsindeling.
- Er is een verplichte lijst met 34 titels, maar bij de vakken lezen de studenten daarnaast ook nog verplicht boeken.
- Bij kennisbasislessen bespreken studenten een bekroond boek, willekeurig verdeeld over de leeftijdsgrenzen.
- Dat verschilt per bouw.
- We stimuleren het lezen van boeken van auteurs die een lezing verzorgen op onze pabo.

Tabel 2.15 Als is aangevinkt ‘studenten mogen zelf kiezen, maar we stellen wel eisen: wat voor eisen worden er aan de boekenkeuze gesteld? Eisen op het gebied van... (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 13)

	Aantal (percentage)	
Verschillende genres	12	(92%)
Verdeling fictie/non-fictie	7	(54%)
Jaar van uitgave	5	(38%)
Literaire kwaliteit	9	(69%)
Anders	0	

Verplichte leeslijsten zijn er maar op een drietal pabo’s uit het onderzoek. “Studenten hebben vanuit het voortgezet onderwijs vaak slechte ervaringen met verplichte titellijsten en verplichte auteurs,” vertelde een docent uit het pabo-platform. Dat er bij docenten niet zelden huiver bestaat om op de pabo ook weer titels te gaan verplichten is dus wel voorstelbaar.

Boekencollectie op de pabo

In een onderzoek naar jeugdliteratuur en leesbevordering is ook de nabijheid van boeken vanzelfsprekend relevant. Op de meeste pabo’s is een eigen mediatheek aanwezig, zo laat tabel 2.17 zien.

Tabel 2.17 Is er op uw pabo een collectie jeugdboeken aanwezig? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 27)

	Aantal (percentage)	
Ja, we hebben een eigen mediatheek.	25	(93%)
Ja, er zijn jeugdboeken dankzij samenwerking met de openbare bibliotheek.	4	(15%)
Ja, in de lokalen staan jeugdboeken.	1	(4%)
Nee	1	(4%)
Anders	3	(12%)

In de categorie ‘anders’ werden genoemd:

- Een niet uitleenbare collectie jeugdboeken.
- In de werkkamer van de docenten Nederlands staan veel jeugdboeken die studenten mogen inkijken en eventueel mogen lenen.
- We hebben een doorgeefbibliotheek/boekenruilkast.

Tot slot van deze paragraaf: docenten zijn redelijk tevreden over de collectie, met name over omvang en variatie. De actualiteit van de boeken is relatief het meest voor verbetering vatbaar.

Tabel 2.18 Hoe beoordeelt u de collectie jeugdboeken op uw pabo op de volgende aspecten? (N = 21 – 22)

	Aantal (percentage)					
	Omvang		Variatie		Actualiteit	
Prima in orde	10	(46%)	9	(43%)	8	(38%)
Redelijk	8	(36%)	9	(43%)	7	(33%)
Voor verbetering vatbaar	4	(18%)	3	(14%)	6	(29%)

2.4 Literaire kwaliteit en competentie

Naast het aantal boeken en de criteria die gehanteerd worden bij de keuze ervan hebben we ook gevraagd of studenten leren oordelen over de kwaliteit van jeugdliteratuur. Ruim driekwart van de pabodocenten antwoordt ‘ja’ op deze vraag – en dat geldt dan niet als keuzeonderdeel, maar echt voor alle studenten (zie tabel 2.19).

Tabel 2.19 Leren studenten op uw pabo te oordelen over de kwaliteit van jeugdliteratuur? (N = 27)

	Aantal (percentage)
Ja (in verplicht deel van het curriculum)	21 (78%)
Ja (in keuzeonderdeel)	1 (4%)
Nee	5 (19%)

In tegenstelling tot het leren beoordelen van de kwaliteit van jeugdboeken heeft het ontwikkelen van de eigen literaire competentie van studenten geen prioriteit op de Nederlandse pabo’s, zo blijkt uit tabel 2.19. De helft van de pabodocenten geeft aan dat ze daar geen aandacht aan besteden. Als ze dat wel doen, dan op heel verschillende manieren, zo blijkt uit tabel 2.20.

Tabel 2.20 Wordt er op uw pabo aandacht besteed aan de ontwikkeling van de eigen literaire competentie van studenten? (N = 26)

	Aantal (percentage)
Nee	14 (54%)
Ja, bij alle studenten	8 (31%)
Ja, als keuzemogelijkheid	4 (15%)

Tabel 2.21 Zo ja: op welke manier? (meerdere antwoorden mogelijk)(N = 12)

	Aantal (percentage)
Lezen van young adult-romans	3 (25%)
Leesclubs of leeskringen	2 (17%)
Lezen van volwassenliteratuur	1 (8%)
Anders	9 (75%)

De grootste groep respondenten heeft het antwoord ‘anders’ aangekruist. De toelichtingen die daarbij werden gegeven zijn:

- Veel stimuleren zelf te lezen. (4x)
- In de colleges. (2x)
- Cultureel paspoort.
- De niveaus zijn opgenomen als eis en spelen een rol bij leeskring en analyse.
- In een leerlijn die door de gewone modules loopt.
- Incidenteel in trainingslijnen,

De acht pabo's die standaard aandacht besteden aan het ontwikkelen van de eigen literaire competentie van studenten (uit tabel 2.20) vormen een interessante subgroep. We hebben enkele analyses gedaan om te kijken of deze pabo's misschien specifieke gemeenschappelijke kenmerken hebben binnen de majorfase. Dat bleek niet het geval. Binnen deze groep bevinden zich pabo's die jeugdliteratuur als zelfstandig vak hebben, maar ook pabo's waar jeugdliteratuur geïntegreerd is in andere vakken. Ze verschillen van elkaar in het aantal contact- en zelfstudie-uren, en ook in het aantal boeken dat studenten lezen. We kunnen op basis van deze gegevens concluderen dat het wel of niet aandacht besteden aan de eigen literaire competentie van studenten niet veel zegt over de inrichting van het curriculum.

Tijdens het pabo-platform bleek ook dat docenten vaak te maken hebben met studenten die zeggen helemaal niet van lezen te houden. Ze lezen bij voorkeur de boeken van Carry Slee, Francine Oomen en Jacques Vriens en “boeken met wat meer literaire diepgang vinden ze moeilijk en begrijpen ze vaak niet”. De vraag waar veel pabo-docenten dan ook mee worstelen is hoe je studenten – die vaak maar weinig leeservaring hebben opgedaan in hun vooropleiding – toch aan het lezen krijgt. Goede ervaringen zijn er met het studenten elkaar boeken te laten aanraden, bijvoorbeeld in een boekenrondje of leesclub. Studenten worden nog het allermee aangestoken in enthousiasme voor een boek als ze zelf enthousiast zijn voor een boek en elkaar boekentips geven, oftewel: “één medestudent kan meer bereiken dan een docent.” Een enkele keer werkt de stagepraktijk als leeskatalysator. Dat gebeurt bijvoorbeeld als studenten op een stageschool een enthousiaste

leescoördinator meemaken of in aanraking komen met de *Bibliotheek op school*. De leesliefde kan dus ook heel goed in de stagepraktijk aangewakkerd worden.

3 Voorlezen

In hoofdstuk 1 refereerden we al even aan het meest recente Onderwijsverslag, waarin de Inspectie van het Onderwijs voorlezen beschouwt als manier om kinderen enthousiast te krijgen voor lezen en pleit voor voorleesbeleid op basisscholen. De basis hiervan ligt bij de huidige studenten aan de pabo's. Hoe worden zij voorbereid op het voorlezen in de klas?

Contacturen

Op één na alle pabo's besteden contacturen aan het voorlezen als technische vaardigheid. De hoeveelheid contacturen verschilt, maar voor precies de helft van de pabo's geldt dat dat ergens tussen de twee en de vijf uur is. De meeste andere zitten daarboven (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Hoeveel contacturen worden er op uw pabo in totaal besteed aan voorlezen als technische vaardigheid? (N = 26)

	Aantal (percentage)
0 uur	1 (4%)
1 uur	2 (8%)
2-3 uur	7 (27%)
4-5 uur	6 (23%)
6-7 uur	4 (15%)
8-10 uur	2 (8%)
Meer (namelijk 20 uur)	1 (4%)
Dat valt niet te zeggen.	3 (12%)

Alle pabo's die in contacturen aandacht besteden aan voorlezen doen dat in ieder geval in het eerste leerjaar, een derde van de pabo's doet dat in zowel het eerste als in het tweede leerjaar (zie tabel 3.2). In het derde en vierde leerjaar is er in contacturen geen aandacht meer voor voorlezen.

Tabel 3.2 In welke leerjaren wordt aandacht besteed aan voorlezen als technische vaardigheid? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 25)

	Aantal (percentage)
eerste leerjaar	25 (100%)
tweede leerjaar	9 (36%)
derde leerjaar	0
vierde leerjaar	0

Oefenen

Studenten oefenen meestal met voorlezen in kleine groepjes onderling, maar krijgen ook in stageopdrachten de kans om het voorlezen in praktijk te brengen. Ook feedbackformulieren worden veel gebruikt, zoals blijkt uit tabel 3.3.

Tabel 3.3 Hoe oefenen studenten met voorlezen? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 25)

	Aantal (percentage)
In duo's of groepjes op de pabo	22 (88%)
Als stageopdracht	21 (84%)
Met behulp van feedbackformulieren	17 (68%)
Voorleesdag of -wedstrijd	5 (20%)
VIB (video interactie begeleiding)	1 (4%)
Anders	5 (20%)

In de categorie 'anders' vullen docenten de antwoordopties aan met:

- In de colleges Stem & expressie.
- In praktijktoets.
- Met medewerking van een schrijver/theatermaker.
- Bij logopedie.

Feedback

Het is gangbaar dat studenten elkaar feedback geven op hun voorleesprestaties. Maar ook de leerkrachten op de stageschool en de vakdocent Nederlands doen dat geregeld (zie tabel 3.4).

Tabel 3.4 Van wie krijgen studenten feedback op hun voorlezen? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 25)

	Aantal (percentage)
Van elkaar	23 (92%)
Van de mentor/leerkrachten op de stageschool	20 (80%)
Van de vakdocent Nederlands	19 (76%)
Van de stagebegeleider vanuit de pabo	10 (40%)
Anders	4 (16%)

Op vier pabo's worden er nog andere docenten ingeschakeld om studenten feedback te geven, dat zijn de docent Stem & expressie, de docent Vaardigheidstraining, de dramadocent en de logopedist.

4 Pabo Voorleeswedstrijd 2013/14

De tweede onderzoeksvraag die we met dit vragenlijstonderzoek beogen te beantwoorden is de vraag hoe de deelnemende pabo's de Pabo Voorleeswedstrijd evalueren. In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van dit deel van de vragenlijst. De vragen over de Pabo Voorleeswedstrijd zijn ingevuld door maximaal 26 pabodocenten.

Aantal studenten

Ten eerste hebben we de respondenten gevraagd hoeveel studenten op hun pabo naar schatting hebben meegedaan aan de Pabo Voorleeswedstrijd. Eerst het aantal voorlezers: dat varieerde van 3 tot 300. Het gemiddelde aantal voorlezers was 83 studenten per pabo.

Tabel 4.1 *Aantal voorlezers (ook in voorrondes) bij de Voorleeswedstrijd 2013/14 (N = 21)*

	Aantal (percentage)
< 10	5 (24%)
11 – 100	9 (43%)
101 – 200	5 (24%)
201 – 300	2 (10%)

Vervolgens het aantal luisteraars. Dat aantal varieerde van 4 tot 300 en het gemiddelde aantal luisteraars was 125 studenten per pabo.

Tabel 4.2 *Aantal luisteraars bij de Voorleeswedstrijd 2013/14 (N = 21)*

	Aantal (percentage)
< 10	2 (10%)
11 – 100	11 (52%)
101 – 200	5 (24%)
201 – 300	3 (14%)

Wie zijn al deze studenten? Het zijn met name studenten uit het eerste leerjaar, maar het zijn voor een behoorlijk deel ook tweedejaars studenten. Pabo's waar studenten uit het derde of vierde leerjaar, of uit de deeltijdopleiding deelnemen, vormen een minderheid (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Welke studenten hebben dit jaar meegedaan aan de Pabo Voorleeswedstrijd? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 26)

	Aantal (percentage)
Studenten uit het eerste jaar	23 (89%)
Studenten uit het tweede jaar	11 (42%)
Studenten uit het derde jaar	4 (15%)
Studenten uit het vierde jaar	1 (4%)
Deeltijd leerjaar 1 en 2	1 (4%)

Plaats in het curriculum

Volgens ruim de helft van de pabodocenten is de Voorleeswedstrijd een losse activiteit. Op iets minder dan de helft van de pabo's is de wedstrijd geïntegreerd in het curriculum. Op twee pabo's (waar studenten uit meerdere leerjaren aan de wedstrijd deelnamen) is de voorleeswedstrijd zowel een losse als een geïntegreerde activiteit. Dat lijkt tegenstrijdig, maar vermoedelijk is de plaats van de wedstrijd in het curriculum verschillend per leerjaar.

Tabel 4.4 Welke plaats neemt de Pabo Voorleeswedstrijd in uw curriculum in? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 26)

	Aantal (percentage)
De voorleeswedstrijd is een losse activiteit.	15 (58%)
De voorleeswedstrijd is geïntegreerd in colleges/vakken.	12 (46%)
Studenten krijgen studiepunten voor deelname aan de voorleeswedstrijd.	2 (8%)
Studenten krijgen studiepunten voor de organisatie van de wedstrijd voor medestudenten.	2 (8%)
Anders	5 (19%)

Respondenten die 'anders' aankruisten gaven als toelichting bij die keuze:

- De (halve-)finale van de voorleeswedstrijd valt tijdens de Cultuurweek van het Kinderboek.
- De activiteit wordt georganiseerd voor de eerstejaars.
- De voorleeswedstrijd is een verplichte activiteit.
- De voorleeswedstrijd is geïntegreerd in stagevoorbereiding als themadag.
- De voorleeswedstrijd maakt deel uit van de kinderboekenweek: een week met activiteiten rondom kinderboeken die verplicht is voor alle eerstejaars.

Het thema van de Voorleeswedstrijd is de cultuurhistorische canon. Studenten moeten voorlezen uit een van de boeken die passen bij de vijftig canonvensters. De meeste

docenten wijzen hun studenten daarom op de website entoen.nu (zie tabel 4.5).

Tabel 4.5 Hoe zorgt u ervoor dat studenten in aanraking komen met de canon en bijbehorende boeken? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 25)

	Aantal (percentage)
We wijzen studenten op de website <i>entoen.nu</i> .	21 (81%)
We delen lijsten uit met boeken die bij de canon passen.	6 (23%)
We zorgen voor themacollecties.	5 (19%)
We koppelen geschiedenislessen aan de Voorleeswedstrijd.	2 (8%)
Docenten lezen zelf voor uit canonboeken.	2 (8%)
Anders	4 (16%)

Ook hier kon de optie ‘anders, namelijk...’ gekozen worden. De vier docenten die dit deden, vulden als volgt aan:

- Bibliotheekmedewerkers kunnen studenten helpen bij keuze.
- De voorleeswedstrijd wordt ingeleid door een docent geschiedenis,
- leesplein.nl
- Er wordt te weinig aandacht aan geschonken.

Samenwerkingspartners

Pabo's kunnen op verschillende manieren samenwerking zoeken met andere personen en organisaties bij het organiseren van de voorleeswedstrijd. Vele docenten doen dat ook. In de eerste plaats zijn dat vaak auteurs van jeugdboeken. Zij geven bijvoorbeeld een voorleesworkshop, zijn jurylid of lezen zelf voor (zie tabel 4.6 en 4.7)

Tabel 4.6 Heeft u auteurs uitgenodigd in het kader van de Pabo Voorleeswedstrijd? (N = 26)

	Aantal (percentage)
Ja	21 (81%)
Nee	5 (19%)

Tabel 4.7 Zo ja, wat was hun rol? (meerdere antwoorden mogelijk) (N = 21)

	Aantal (percentage)
Voorleesworkshop	13 (62%)
Jurylid	11 (52%)
Voorlezen	9 (43%)
Anders	6 (29%)

De lokale openbare bibliotheek en/of de provinciale serviceorganisatie (PSO) liggen ook voor de hand om als samenwerkingspartners bij de wedstrijd te betrekken; bij twee op de drie pabo's gebeurt dat (zie tabel 4.8). De rol die bibliotheekmedewerkers spelen is heel verschillend; geen een van de rollen springt er echt duidelijk uit, zoals blijkt uit tabel 4.9.

Tabel 4.8 Heeft uw pabo samengewerkt met de openbare bibliotheek of provinciale serviceorganisatie?

	Aantal (percentage)
Ja	17 (65%)
Nee	9 (35%)

Tabel 4.9 Zo ja, wat was hun rol? (meerdere antwoorden mogelijk)(N = 17)

	Aantal (percentage)
Advies geven over auteurs	6 (35%)
Advies geven over boekkeuze	5 (29%)
Advies geven over de organisatie	5 (29%)
Jurylid	5 (29%)
Actieve rol in de organisatie van de wedstrijd	5 (29%)
Aanleveren van boeken / themacollecties	4 (24%)
Budgetbeheer	3 (18%)
Anders (contacten leggen, workshop geven, activiteit in de bibliotheek)	3 (18%)

Materialen

Over de materialen die behoren bij de Pabo Voorleeswedstijd zijn de pabo-docenten best tevreden. Tabel 4.10 laat zien dat de website relatief gezien het eerste voor verbetering vatbaar is volgens de respondenten aan dit onderzoek.

Tabel 4.10 Hoe waardeert u de materialen die horen bij de Pabo Voorleeswedstijd?(N = 22-23)

	Affiches		Draaiboek		Website	
Goed	16	(73%)	15	(65%)	12	(44%)
Voldoende	6	(27%)	8	(35%)	10	(44%)
Matig	0		0		1	(4%)
Slecht	0		0		0	

Tot slot

Tot slot van dit hoofdstuk: we hebben de pabodocenten ook gevraagd of hun pabo volgend jaar weer meedoet aan de Voorleeswedstrijd en alle 26 respondenten geven hierop het antwoord ‘ja’. Sommigen voegen daaraan opmerkingen toe in de geest van “Deelname is een prima manier om studenten te laten (voor)lezen en hen hier enthousiast voor te maken.” Anderen formuleren goede voornemens zoals “We zullen proberen om komend jaar de wedstrijd beter in de lessen van eerstejaars studenten te integreren” of “We willen de Voorleeswedstrijd meer inbouwen in het curriculum. De workshops en wedstrijd vallen nu na schooltijd en dat is niet motiverend”. Een docent is niet blij met de canonboeken: “(...) maar de canonboeken zijn een ongelukkige keuze, een thema zou beter zijn.”

5 Conclusies

We begonnen dit rapport met de zorgelijke geluiden die anno 2014 klinken over de aandacht voor jeugdliteratuur op de pabo's. Die zorgelijke geluiden, zijn die nu terecht? Gedeeltelijk wel en gedeeltelijk niet. Ja, er zijn pabo's waar studenten maar erg weinig in aanraking komen met jeugdliteratuur en die ook maar weinig boeken hebben gelezen als ze hun pabodiploma uitgereikt krijgen. Het is de vraag of deze beginnende leerkrachten straks weten hoe ze kunnen werken aan leesbevordering en aan leesplezier van de kinderen in hun klas. De puntige artikelen van Jacques Vriens in de kranten die dit beeld verkondigen bevatten zeker een kern van waarheid.

Maar: er zijn ook pabo's die structureel aandacht besteden aan jeugdliteratuur, waar studenten wel degelijk een flink aantal contacturen jeugdliteratuur op het rooster hebben staan en die tientallen kinderboeken gelezen hebben tijdens de opleiding. Sommige pabo's – waar maar weinig contacturen beschikbaar zijn voor jeugdliteratuur – compenseren dat met veel zelfstudie. Kortom, het beeld is niet zwart-wit. Over het geheel genomen concluderen we dat jeugdliteratuur wel degelijk een – al is het bescheiden – plek heeft in de pabo-curricula in Nederland. Maar er is zeker aanleiding die positie te versterken.

- *Aandacht voor jeugdliteratuur bij andere vakken aan de orde van de dag*
Op tweederde van de pabo's uit dit onderzoek is jeugdliteratuur een zelfstandig onderdeel in het curriculum. Op vrijwel alle pabo's wordt ook bij andere vakken of thema's aandacht besteed aan jeugdliteratuur. Meestal gaat het dan (behalve integratie met taal/Nederlands) om rekenen en geschiedenis. Of jeugdliteratuur nu een zelfstandig vak of een geïntegreerd onderdeel van andere vakken is, 'prentenboeken' en 'voorlezen/vertellen' worden het meest behandeld.
- *Grote verschillen in aantal uren en aantal boeken*
Op zo'n veertig procent van de pabo's staan in de majorfase minder dan tien contacturen op het rooster, op nog eens veertig procent van de pabo's zijn dat tussen de tien en twintig contacturen. Er zijn ook een paar uitschieters die meer dan twintig contacturen ingeroosterd hebben. Voor wat betreft het aantal zelfstudie-uren is de variatie groot, maar de grootste groep pabo's rekent op meer dan dertig uur zelfstudie voor jeugdliteratuur. We zagen dat sommige pabo's met weinig contacturen dat compenseren met veel zelfstudie, maar andere doen dat niet. Er zijn ook pabo's die zowel veel contacturen als veel zelfstudie-uren aan jeugdliteratuur besteden.

Het aantal jeugdboeken dat studenten minimaal moeten lezen gedurende hun opleiding wisselt sterk. Er zijn pabo's waar studenten in totaal minder dan tien boeken hoeven te lezen, maar ook waar ze minimaal 50 tot 60 boeken geacht worden te lezen. De helft van de pabo's laat de keuze van de boeken weliswaar vrij, maar stelt daarbij wel voorwaarden, met name op het gebied van genres.

- *Mogelijkheden tot verdieping beperkt*
De meest gangbare manier voor studenten om zich na de majorfase verder te verdiepen in jeugdliteratuur en leesbevordering is door het als onderwerp van scriptie of afstudeeronderzoek te kiezen. Slechts een kwart van de pabo's biedt een minor jeugdliteratuur aan. De minor die is ontwikkeld door Stichting Lezen (*Open Boek Pabo*) wordt volgens informatie van Stichting Lezen door ongeveer drie pabo's aangeboden, maar bijna de helft van de pabodocenten zegt het materiaal te gebruiken. Zij doen dat dus waarschijnlijk gedeeltelijk.
- *Eigen literaire competentie doorgaans geen prioriteit*
De ontwikkeling van de eigen literaire competentie van studenten heeft meestal geen prioriteit: een krappe meerderheid van de pabo's besteedt daar geen aandacht aan, een derde doet dat wel en dan ook bij alle studenten. Wel leren de studenten op bijna 80% van de pabo's te oordelen over jeugdboeken in het verplichte deel van het curriculum.
- *Leren voorlezen is echt een eerstejaars activiteit*
Leren voorlezen is met name een activiteit in het eerste leerjaar, waarvoor op de helft van de pabo's tussen de 2 en de 5 contacturen uitgetrokken wordt. Studenten lijken veel verschillende feedback te krijgen op hun voorleesprestaties: van elkaar, van de mentor op de stageschool en van de vakdocent Nederlands (alle drie op meer dan driekwart van de pabo's).
- *Pabo Voorleeswedstrijd: tevredenheid overheerst*
De Pabo Voorleeswedstrijd is op meer dan de helft van de pabo's een losstaande activiteit die met name is gericht op de eerstejaarsstudenten. Vaak (80%) worden auteurs bij de wedstrijd betrokken. Voor wat betreft de Voorleeswedstrijdmaterialen zijn de docenten over affiches en draaiboek meer tevreden dan over de website.

6 Aanbevelingen

De voorgaande conclusies maken duidelijk dat het beeld niet eenduidig is, maar dat er genoeg werk aan de winkel is om aandacht voor jeugdliteratuur op de pabo te verstevigen en te verankeren. In het slothoofdstuk van dit rapport formuleren we onze aanbevelingen voor Stichting Lezen.

➤ **Jeugdliteratuur bij andere vakken verdient aandacht**

Op vrijwel alle pabo's bestaat ook aandacht voor jeugdliteratuur bij andere vakken. Het gegeven dat het relatief nieuwe handboek *Verborgene talenten* al zo veel wordt gebruikt, bevestigt dat dit idee blijkbaar veel pabo's aanspreekt. Maar het is onduidelijk wat de kwaliteit is van het verschijnsel 'jeugdliteratuur bij andere vakken'. Wie zijn eigenlijk de docenten die betrokken zijn bij jeugdliteratuur? Als dit docenten van andere vakken zijn, hebben zij dan voldoende kennis van en affiniteit met het onderwerp? Zien zij het belang van jeugdliteratuur en leesbevordering zelf voldoende in?

Om beleid voor de toekomst op het gebied van jeugdliteratuur op de pabo's te kunnen uitzetten is het noodzakelijk meer zicht te krijgen op deze vragen. Dat kan bijvoorbeeld door in beeld te brengen wie de docenten van de andere vakken nu eigenlijk zijn. En te achterhalen of er inderdaad behoefte is aan het vergroten van hun kennis van en affiniteit met jeugdliteratuur. Ook belangrijk is het om deze docenten duidelijk te maken wat voor hen en voor hun vak het belang en het rendement van jeugdliteratuur zijn.

➤ **Ondersteun pabo-docenten strategisch**

Op slechts een kwart van de pabo's kunnen studenten een minor Jeugdliteratuur volgen. De minor *Open Boek Pabo* die Stichting Lezen heeft ontwikkeld is dus een goede zet. Volgens eigen informatie van Stichting Lezen wordt deze minor op maar drie pabo's integraal aangeboden, terwijl bijna de helft van de pabodocenten uit dit onderzoek naar eigen zeggen op een of andere wijze gebruik maakt van dit materiaal. Ook tijdens het paboplatform hoorden we dat docenten vaak wel een minor willen verzorgen, graag zelfs, maar dat daarbij andere factoren een rol spelen, zoals populariteit van andere minores, maar ook draagvlak bij de pabodirecties. Dit onderwerp is niet bevraagd in de enquête, maar verdient wel de aandacht. Stichting Lezen kan een ondersteuningsaanbod opzetten om docenten Nederlands te helpen het draagvlak voor leesbevordering bij hun directie te vergroten. Dat kan bijvoorbeeld door het opstellen van een brochure met strategische 'tips en tricks'. Een andere mogelijkheid is het opzetten van regiogroepen die initiatieven op dit gebied ontplooiën. Stichting Lezen kan ook de pabo's die jeugdliteratuur maar zeer beperkt aandacht geven achterhalen en de pabodirecties van deze pabo's rechtstreeks benaderen. Hier gaan we in de volgende aanbeveling verder op in.

➤ **Benut de gunstige wind op beleidsniveau**

Het is opvallend dat in het meest recente Onderwijsverslag van de Inspectie van het

Onderwijs leesbevordering en leesplezier letterlijk als punt van aandacht genoemd worden. De inspectie constateert dat beleid van scholen op dit gebied te vrijblijvend is en datzelfde fenomeen is zichtbaar in de monitor de *Bibliotheek op school*, waaruit blijkt dat leesplezier en leesfrequentie afnemen bij bovenbouwleerlingen. Dit zijn twee belangrijke aanwijzingen dat pabo's een taak te vervullen hebben. De tijdgeest om draagvlak voor jeugdliteratuur op beleidsniveau te vergroten is gunstig. Dat geldt niet alleen voor het vergroten van draagvlak op pabodirectieniveau. Het informeren van pabodirecteuren over het belang van jeugdliteratuur en leesplezier zou een goede zet zijn – onderbouwd door de bevindingen uit onder andere het Onderwijsverslag van de inspectie. Maar denk bijvoorbeeld ook aan het genereren van aandacht voor jeugdliteratuur binnen de samenwerkingsverbanden tussen pabo's en basisscholen die zijn opgericht in het kader van de subsidieregeling 'Versterking samenwerking lerarenopleidingen scholen 2013-2016'. Dit is een subsidieregeling waarbij het ministerie van OCW flinke bedragen beschikbaar heeft gesteld voor het verstevigen van de onderlinge samenwerking rond het opleiden van studenten en het begeleiden van startende leerkrachten.

De *Bibliotheek op school* kan op strategisch en beleidsniveau een goed voorbeeld bieden, want het strategische niveau van samenwerking is binnen dBoS sterk ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan de kant en klare presentaties, brochures, en tips en adviezen die te vinden zijn op de website van dBoS of de strategische scholingen voor bibliotheekdirecties.

➤ **Versterk de samenwerking met de bibliotheek**

De samenwerking tussen pabo's en bibliotheken lijkt nog tamelijk beperkt te zijn. Wel zijn bibliotheekmedewerkers regelmatig betrokken bij de Pabo Voorleeswedstrijd en ook is er op sommige pabo's samenwerking rond de collectie. Ook is er in de minor *Open Boek Pabo* aandacht voor de mogelijkheden die deze samenwerking biedt. Steeds meer bibliotheken en scholen werken samen in het kader van dBoS, dus in dit opzicht is het belangrijk dat pabo-studenten goed op de hoogte zijn van deze ontwikkeling. Belangrijker nog: het werkt voor studenten heel enthousiasmerend als ze van dichtbij een goedwerkende *Bibliotheek op school* zien en meemaken. Het zou goed zijn als degenen die binnen de bibliotheken verantwoordelijk zijn voor de *Bibliotheek op school* (hoofd back office, beleidsmedewerker educatie etc.) ook de pabo's meer in het vizier zouden hebben. Ook hierbij kan Stichting Lezen weer de rol van aanjager spelen, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van informatiemateriaal of ervoor te zorgen dat de pabo's een plaats krijgen in de cursussen voor bibliotheekmedewerkers in het kader van de *Bibliotheek op school*.

➤ **Breng de goede voorbeelden in beeld**

We zagen dat pabo's erg van elkaar verschillen in de manier waarop ze hun studenten in aanraking laten komen met jeugdliteratuur. De pabo's die flink investeren in jeugdliteratuur zijn interessant. Er zijn bijvoorbeeld pabo's die én veel contacturen én veel zelfstudie-uren aan jeugdliteratuur besteden. Er wordt door veel docenten met eigen materiaal op het gebied van jeugdliteratuur gewerkt. We denken dat goede

voorbeelden van groot belang kunnen zijn voor pabo-docenten en andere betrokkenen. Zo hebben de door Kunst van Lezen uitgegeven brochures met beschrijvingen van goede voorbeelden op het gebied van leesbevordering en leesplezier hun nut duidelijk bewezen. Ook op het gebied van aandacht voor leesbevordering op de pabo zien we goede mogelijkheden voor het beschrijven van goede voorbeelden. We denken aan goede voorbeelden van pabo's die inhoudelijk mooie programma's hebben ontwikkeld, maar ook van pabo's die op het gebied van strategie en samenwerking sterk zijn of pabo's die op een goede manier jeugdliteratuur hebben weten te integreren met andere vakken, etcetera. Succesvolle praktijkvoorbeelden werken voor anderen inspirerend en motiverend. Er zijn genoeg pabo's die mooie voorbeelden kunnen laten zien!

In deze serie zijn eerder verschenen:

- Piek, Karlijn, *Zoveel lezen we (niet)* (1995)
Ven, Mascha van de, *Nieuwe media en lezen* (2000)
Kaufmann, Yolanda, *Voorlezen* (2000)
Tellegen, Saskia en M. Lampe, *Leesgedrag van vmbo-leerlingen* (2000)
Boter, Jaap, *Uitleengegevens als marketinginformatie* (2001)
Bos-Aanen, Joke, T. Sanders en L. Lentz, *Tekst, begrip en waardering* (2001)
Tellegen, Saskia, L. Alink en P. Welp, *De attractie van boek en computerspel* (2002)
Elsäcker, Willy van, *Begrijpend lezen* (2002)
Land, Jentine, et al., *Tekstbegrip en tekstwaardering op het vmbo* (2002)
Braaksma, Martine en E. Breedveld, *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht* (2003)
Guldmond, Ineke, *Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten* (2003)
Jager, Bernadet de, *Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm* (2003)
Verhallen, Maria, A.G. Bus en M.T. de Jong, *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie* (2004)
Lemaire, Christine, *Lezen doen we samen!* (2004)
Steendijk, Marjolein, *Een boekenwurm van zeven maanden door Bookstart* (2004)
With, Janetta de, *Overgangsliteratuur voor bovenbouwers?* (2005)
Schlundt Bodien, Walter en F. Nelck-da Silva Rosa, *Als jongeren lezen* (2005)
Land, Jentine, T. Sanders en H. van den Bergh, *Wat maakt een studietekst geschikt voor vmbo-leerlingen?* (2006)
Janssen, Tanja, H. Broekkamp en E. Smallegange, *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven* (2006)
Vries, Nienke de, *Lezen we nog?* (2007)
Chorus, Margriet, *Lezen graag!* (2007)
Hermans, Marianne, *Wereldliteratuur in het curriculum* (2007)
DUO Market Research, *Positie jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs* (2009)
Oberon, *Leesbevordering in het basisonderwijs* (2009)
Ghonem-Woets, Karen, *Elke dag boekendag!* (2009)
Ghonem-Woets, Karen, *Literaire competentie in groep 3 tot en met 8* (2010)
Lammers, Elma *Wie niet lezen wil moet schrijven* (2010)
Bleeker, Elli, *On Reading in the Digital Age* (2010)
Bakker, Niels, *Digitaal literair lezen - doen we het al?* (2010)
Berge, Maartje Johanna van, *Er was eens...* (2010)
Roi, Tiny la, *Mijn leukste, spannendste, coolste, vetste...boek!* (2010)
Ghonem-Woets, Karen, *Kennis van literaire conventies bij kinderen in de basisschoolleeftijd* (2010)
DUO Market research / CED groep, *Wie leest, heeft de wereld binnen handbereik* (2010)
Duursma, Elisabeth, *Voorlezen in gezinnen in Nederland* (2011)
Hermans, Marianne en Lonneke Jans, *De Schoolschrijver* (2012)
Timmermans, Peggy, *Voorlezen in de kinderopvang 2012* (2012)
Jong, Maria de en Adriana Bus, *AVI gaat Digitaal: Beginnende Lezers Oefenen op Tablet* (2013)
Huysmans, Frank, *Van woordjes naar wereldliteratuur* (2013)
Bakker, Niels, *Het besmet kinderen met het lezen-is-leuk-virus!* (2013)
TNS Nipo, *Stimuleren van leesbevordering op de BSO* (2013)

Coillie, Jan van en Mariet Raedts, *Zijn digikids nog boekenbeesten?* (2014)
Stichting Lezen, *Leesverschillen tussen jongens en meisjes: aangeboren of aangeleerd?* (2014)